

SZEKERES GYULA

„EGY KOVÁCS, NEM KOVÁCS...”

néhány adat a hajdúböszörményi kovácshiedelmekhez és történetekhez

„Ahol kovácsműhely volt, ott volt egy kerékgyártó műhely is, – egy kocsmá is. Anélkül kovácsműhely nincs.” – tartották a böszörményi emberek. Csodálkozhatunk-e, ezek után, hogy a kovácsműhelyek és környékük megannyi hiedelem és történet forrása.

Főként a kovácsok személyét övezte valamiféle misztikum, azt az embert, aki ha kellett még a boszorkányok hatalmán is úrrá tudott lenni.

A misztikum mellett a kovácsok mindennapi munkája is megfogalmazódik mondásaikban, történeteikben, s ha végigtekintünk a böszörményi kovácsok folklór jellegű megnyilvánulásain, zömében ezeket találjuk meg.

A kovácsok közösségében – kisebb-nagyobb eltéréssel –, általánosan ismert mondás:¹

– „Egy kovács nem kovács,
Két kovács fél kovács,
Három kovács egy kovács.”

Ebben az országosan is ismert kovácsmondásban valójában a kovácsmesterség lényege fogalmazódik meg. Egymagában a kovács csak a legegyszerűbb feladatokat tudta elvégezni. Két kovács már *stájerosba* tudott kovácsolni. De a kovácsolás legmagasabb fokának a *franciás kovácsolást* tartották, ahol már három ember összehangolt munkájára volt szükség. E munkaformában a kellő gyorsaság mellett a ritmus és az összeszokottság is elengedhetetlen volt.

Nemhiába követelték meg már a céhes időkben is a mesterré válás feltételeként a patkó elkészítését „három kalapáts alatt frantziásan.”²

---

¹ A fenti vers egy *alsószuhai* változatban a következőképpen hangzik: – „Egy kovács nem kovács, / Két kovács egy kovács, / Három kovács két kovács.” MARKOS Gyöngyi 1979. 9. p., Vö. még: BODGÁL Ferenc 1962. 91. p.

² Lásd: HBL. IX. 40. 3. 1855. május 4. jegyzőkönyv.

A kívülálló emberek számára – a kovácsolás folyamatát nézve – az is érthetetlennek bizonyult, miért is ütnek a kovácsok a feldolgozandó vas mellett még az üllőre is.

A kovácsok ismert jelbeszédét egy helybeli történet a következőképpen magyarázza:

– „Az egyik kovácslegény udvarolt valami parasztlánynak. A család nem akart belenyúgodni, hogyhát kovács udvaroljon a lánynak. Oszta az anyja, mondta a lánynak:

– Mit akarsz jányom? Hát nem látod! Hát vak ez a kovács!

– Vak?

– Bizony.

Na, osztán – hogy a mama megmutatja a lányának –, mentek a mûhely elõtt el, nemcsak egyszer többször is. Osztán éppen kovácsoltak. Oszta ütötte a legény az üllõt, nem a vasat. Azt mondja az anya a lányának:

– Na látod, most is mellé ütött a vasnak!”³

A kovácsmûhely állandó találkozó és beszélgetõ helye is volt a parasztembereknek. Itt beszéltek meg a mindennapi dolgokat, a politika állását és a hírek is itt cseréltek gazdát. De, fogadások is köttettek a kovácsok ügyességének kipróbálása végett. Ebbõl maradt fenn, a következõ kérdés-felet is:

– „Hogyan gyújt rá egy kovács?

– Úgy, hogy egy patkószeget beüt egy fába. Elõveszi a kalapácsot, vörösmelegre kovácsolja és rágyújt vele.”

Az ilyen mutatványt csak az olyan ügyes kovácsok tudták megcsinálni, akiknek nagyon gyorsan járt a kezük és megvolt a kellõ gyakorlatuk is a tanult szakmában. Mert, ha nem szabályosan ütötte, s forgatta a szeget, akkor elcsavarodott, *nem hogy meleg, de szeg sem lett belõle.*

Az országosan elterjedt „*Mesterek mestere*” történetet⁴ csak hallomásból ismerik a helyi kovácsok, így tartalmát sem tudják már. Annál inkább ismert a kovácsok munkaidejérõl szóló történet, mely nagymértékben eltér az eddig publikált változatoktól:⁵

---

³ Szabó Sándor közlése.

⁴ Vö.: BODGÁL Ferenc 1966. 60-61. p.

⁵ *Miért dolgozik a kovács sokat?* – címmel BODGÁL Ferenc közölt egy, a hajdúböszörményitõl teljesen eltérõ történetet. BODGÁL Ferenc 1966. 60-61. p.

Meddig dolgozzon a kovács?

–„Mikor a jó Isten, Szent Pétert leküldte, hogy mennyi a munkaidejük a kovácsoknak meg minden mesterségnek. Osz, akkor azt mondta Szent Péternek a jó Isten:

– Idefigyelj! A kovácsok nagyon nehéz munkát végeznek, tehát reggel héttől este ötig dolgoznak.

De, ha igaz, ha nem igaz, azt mondták, Szent Péter egy kicsit többet ivott, mint kellett vón. Osz, mikor a kovácsokho ment – a vezetőjükhez – azt tanálta mondani:

– A kovácsok nagyon nehéz munkát végeznek, így reggel öttől, este hétig dolgoznak.”⁶

A városban cigánykovácsok is dolgoztak, de a kovácsok maguk is találkoztak – vándorlásuk során – nem egy cigánykováccsal.

A cigánykovácsokról – ha szaktudásukat nézték – nem tudtak semmi rosszat mondani, de az is közismert volt a cigánykovácsokról, hogyha a munka vagy a szórakozás közül kellett választaniuk, akkor inkább ezen utóbbit részesítették előnybe:

–„Ha a cigánykovácsokhoz jött a hír, hogy a kocsmában mulatnak, akkor mán letette a patkót, fogta a hegedűt, osz ment a kocsmába.”

A régi öregek azt tartották a kovácsokról, hogy még a boszorkányok tudományát is felülmúlták. Sokszorta, még az átváltozott boszorkányokat is megpatkolták.⁷

A boszorkányló⁸

–„Ha boszorkánylovat láttak, azt arról lehetett felismerni, hogy nem volt ála. Ha valaki talált egy ilyen lovat, akkor bal kézzel kellett a kötőfíket a fejire hajítani. Úgy vezette a kovácshoz, hogy patkolják meg. Utána osz az eredmény az volt, hogy a boszorkány kezin-lábán ott voltak a patkók a dunna alatt.”

---

⁶ Vö. még: ORTUTAY Gyula – KATONA Imre 1956. 360. p.; SEBESTYÉN Gyula 1906. 477. p.

⁷ Vö.: BODGÁL Ferenc 1966. 58. p.

⁸ Vö.: SZÚCS Sándor 1936.151. p.

Az üllőt a mesterek nagy becsben tartották. Azért sem lehetett ráülni, mert ahogy mondták: –, *Olyan mint az asztal, az a kenyérkereső.*”

Az üllőhöz azonban más tilalom is kapcsolódott. Az üllőn nem hagyhattak semmilyen eszközt, sőt nem csak az üllőre terjedt ki ezen tilalom, de a *satura* is: –, *Mert akkor az ördögök éjjel dolgoznak vele.*”⁹

Sokan úgy gondolják: –, *Az az igazán ügyes kovács aki még a tojást is megpatkolja.*”¹⁰ Ha megnézzük ezen tojások patkolásának technikáját, mindjárt szembeötlik a különbség az igazi patkolás és a tojások patkolása között. Különösebb elemzés helyett, álljon itt a bősörményi kovácsok véleménye a tojásokat patkoló kovácsokról:

–, *A kovácsot, amék a tojást patkolja, ha hallom mindig azt mondom. De vajon meg tudna e egy lovat patkolni? Mert a kovácsnak az vóna az eredeti mestersége, nem izét csinálni!*”

IRODALOM

- BODGÁL Ferenc, 1962.
Közösségi kovács a mezőkövesdi matyóknál
In.: Néprajzi Értesítő, XLIV. évf. 1962. 81-95. p.
- BODGÁL Ferenc, 1965.
A verpeléti műemlék kovácsműhely
In.: Ethnographia, LXXVI. évf. 1965. 245-248. p.
- BODGÁL Ferenc, 1966.
A kovács a borsodi népköltészetben
In.: Borsodi Szemle, X. évf. 1966. 2. sz. 57-62. p.
- Dr. FÖLDESNÉ dr. Györgyi Erzsébet, 1982.
Fémrátétes tojások
In.: Élet és Tudomány, 1982. IV. 9. 15. sz. 464. p.
- MARKOS Gyöngyi, 1979.
Kismesterségek Gömörben. (Gömör megye)
In.: DENIA Gömöri Archívum 500. 1979. 1-10. p.
- ORTUTAY Gyula – KATONA Imre, 1956.
Magyar paraszttmesék. II. Budapest, 1956.
- SEBESTYÉN Gyula, 1906.
Dunántúli gyűjtés
In.: Magyar Népköltési Gyűjtemény, VIII. Budapest, 1906.
- SZÜCS Sándor, 1936.
Boszorkánytörténetek a Nagysárrétről
In.: Ethnographia, XLVII. évf. 1936. 155. p.

---

⁹ Vö.: BODGÁL Ferenc 1965. 248. p.; BODGÁL Ferenc 1966. 59. p.

¹⁰ Vö.: Dr. Földesné dr. GYÖRGYI Erzsébet 1982. 464. p.